

ZAVODLJIVO PRIPOVIJEDANJE: HIPOTEZA GEOFFREYJA MILLERA O ULOZI SEKSUALNE SELEKCIJE U EVOLUCIJI PRIPOVJEDNOG STVARALAŠTVA

ANTE JERIC

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka
ante.jeric@uniri.hr

UDK: 82.0:575.8
DOI: 10.15291/csi.5078
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 30. 10. 2025.
Prihvaćen za tisak: 30. 12. 2025.

U ovom radu predstavlja se i kritizira hipoteza Geoffreyja Millera o presudnoj ulozi seksualne selekcije u evoluciji pripovjednog stvaralaštva. Rad je strukturiran u tri dijela. U prvom se dijelu rada predstavlja teorija seksualne selekcije i navode se razlozi zbog kojih je Miller primjenjuje izvan njezine izvorne biološke domene. Detaljnije se razmatra Darwinova distinkcija između prirodne i seksualne selekcije te se pokazuje kako Miller reinterpreтира potonju kao proces oblikovanja ne samo fizičkih već i mentalnih karakteristika bića. Prema Milleru, specifično ljudske mentalne značajke – poput jezika, umjetničkog stvaralaštva, morala i kreativnosti – razvile su se u kontekstu udvaranja kao pokazatelji sposobnosti na temelju kojih su oba spola birala partnere. U drugom dijelu rada pokazuje se da te značajke ne ispunjavaju kriterije po kojima se inače prepoznaju pokazatelji sposobnosti. Pokazatelji sposobnosti trebali bi se razviti u potpunosti nakon spolnog sazrijevanja, trebali bi se slabije razvijati kod pojedinaca čije je opće fizičko stanje loše te, općenito gledajući, ne bi primarno trebali pridonositi povećanju izgleda za opstanak organizma, već bi te izgled mogli čak i smanjiti – ništa od toga ne možemo reći u pogledu mentalnih sposobnosti koje Miller razmatra. U trećem se dijelu rada kritički preispituje i odbacuje Millerova teza da je pripovjedno stvaralaštvo evoluiralo u svrhu udvaranja. Pripovjedno stvaralaštvo aktivnost je koja može biti iskorisćena u svrhu seksualnog natjecanja – kao i mnogi drugi tipovi ponašanja – no Miller ne predstavlja dovoljno dobre razloge za vjerovanje da je ona evoluirala radi te svrhe.

KLJUČNE RIJEČI:

Geoffrey Miller, književni darvinizam, pokazatelji sposobnosti, seksualna selekcija, skupi signali

Autori zadržavaju autorska prava nad svojim radom i pravo na objavljivanje bez ograničenja. Korisnici smiju besplatno i bez odgode čitati, preuzimati, kopirati, distribuirati, tiskati, pretraživati ili stavljati poveznice na materijal te ga mijenjati ili koristiti na druge zakonite načine, uz obavezno citiranje izvornika, sukladno CC BY 4.0 licenci.

1. Uvod

Zašto toliko pozornosti posvećujemo pričama?¹ Reći da ih smatramo zanimljivima ili da uživamo u njima nije dovoljno. Taj odgovor povlači za sobom novo pitanje. Zašto priče pobuđuju naše zanimanje i zbog čega nam one pružaju užitek? Zanimanje ljudi za fiktionalne pripovjedne tekstove, pozornost koju im posvećujemo i zadovoljstvo koje nam oni pružaju nisu samorazumljivi. Univerzalna prisutnost pripovjednog stvaralaštva u svim kulturnim tradicijama upućuje na to da bi ono moglo imati biološke korijene. Teoretičari koji rade u okviru darvinističke znanosti o književnosti, književnog darvinizma ili evokritike² redom smatraju da se pripovjedno stvaralaštvo razvilo zato što je bilo adaptivno, odnosno zato što je našim precima pružalo prednost ili u borbi za opstanak ili u borbi za razmnožavanje.³ Utjecajnu evolucijsku hipotezu o tome kako smo postali životinja koja pripovijeda i sluša priče predložio je evolucijski psiholog Geoffrey Miller.⁴ U ovom će se tekstu predstaviti Millerova hipoteza i kritizirati njezina konceptualna manjkavost i empirijska neutemeljenost.

¹ Priča je reprezentacija temporalnog niza događaja koji su strukturirani po uzročno-posljedičnom nacheću. Ona ne predstavlja tek nizanje događaja, već objašnjava njihovu čvrstu povezanost. Priča može biti činjenična ili fiktionalna. Fikcija je namjerna kreacija ili opis mogućeg svijeta koji se razlikuje od aktualnog svijeta, pri čemu se pretpostavlja da su recipijenti fikcije svjesni namjere njezina autora da predstavi svijet različit od aktualnoga (fikcija, dakle, nije laž). Kad se u tekstu budu upotrebljavali pojmovi priča, pripovjedni tekst i pripovjedno stvaralaštvo, referirat će se prvenstveno na fiktionalne priče, fiktionalne pripovjedne tekstove i stvaranje fiktionalnih priča. Geoffrey Miller, čija je hipoteza o evoluciji naše sposobnosti za produkciju i recepciju fiktionalnih priča predmet mojeg zanimanja, ne obraća pozornost na razliku između činjeničnih i fiktionalnih priča te njihove potencijalno vrlo različite funkcije.

² Književni darvinizam interdisciplinarni je pravac koji upotrebljava konceptualni aparat evolucijske psihologije u istraživanju problema iz domena književne teorije, povijesti i kritike. Njegova je prvenstvena zadaća rasvjetljavanje evolucijskog porijekla fiktionalnog pripovijedanja te različitih uloga fiktionalnih priča u razvoju ljudske socijalnosti. Među istaknute predstavnike i predstavnice književnog darvinizma obično se ubrajaju Michael Austin, Brian Boyd, Joseph Carroll, Ellen Dissanayake, Denis Dutton, Jonathan Gottschall, Judith Saunders, Robert Storey i Blakey Vermuele.

³ Pripovjedno stvaralaštvo može biti adaptacija za opstanak ili razmnožavanje, nusprodukt neke od tih adaptacija ili kulturna tehnika. Razloge zbog kojih mislimo da je pripovjedno stvaralaštvo nusprodukt, a ne zasebna adaptacija izložili smo na drugom mjestu (Jerić 2025).

⁴ Miller, za razliku od većine drugih znanstvenika koji se bave evolucijskim porijeklom fiktionalnog pripovijedanja, smatra da je seksualna selekcija proces zaslužan za ekspanziju specifično ljudskih kognitivnih sposobnosti koje uključuju fleksibilnu inteligenciju, kreativnost, humor, moral i, najvažnije u kontekstu ove rasprave, različite oblike umjetničkog ponašanja. Iako je prije njega (Karl von Frisch, William Hamilton, Robin Fox) i poslije njega (Denis Dutton) bilo teoretičara koji su, na temelju Darwinovih sugestija, upućivali na potencijalnu ulogu seksualne selekcije u genezi i razvoju umjetnosti, Millerova razrada te ideje u vidu znanstvene hipoteze do danas je ostala najobuhvatnija i najrazrađenija.

2. TEORIJA SEKSUALNE SELEKCIJE

Pojedinci tijekom svoje ontogeneze spontano počinju pripovijedati. Za razliku od čitanja, pisanja ili znanstvenog istraživanja, pripovjedno stvaralaštvo nije kulturna tehnika koja zahtijeva posebnu inicijaciju, precizne instrukcije i dugotrajan proces učenja. Dijete će u okviru igre pretvaranja početi spontano stvarati fikcionalne priče vrlo brzo nakon što usvoji jezik.⁵ Umjetničko pripovjedno stvaralaštvo odraslih ljudi po mnogim je filozofima, psiholozima i književnim teoretičarima utemeljeno na tome dječjem ponašanju i predstavlja tek njegov daljnji razvoj.⁶ Pripovijedanje, kao jedan od oblika umjetničkog izražavanja, pronalazimo u mnoštvu različitih kultura koje nisu bile u međusobnom kontaktu. Na temelju konvergentnih istraživanja u različitim disciplinama – od evolucijske biologije, preko razvojne psihologije do antropologije – pripovjednu praksu možemo smatrati kulturnom univerzalijom koja ima biološke korijene. Biološke značajke naše vrste razvijene su evolucijom putem prirodne selekcije. Postoji više zamisli o tome kako je naša pripovjedna sposobnost mogla evoluirati. Geoffrey Miller formulirao je hipotezu po kojoj ona nije produkt prirodne selekcije za opstanak, već seksualne selekcije za reproduktivnu prednost.⁷

Miller, za razliku od većine drugih teoretičara koji pristupaju književnosti unutar darvinističke paradigme, smatra da pripovjedno stvaralaštvo našim precima nije pružalo prednost u borbi za opstanak. Pripovjedna sposobnost i različite upotrebe te sposobnosti, po njegovu shvaćanju, razvili su se kao ukras sličan paunovu repu. Postojanje prividno beskorisne ornamentacije, kao što je paunov rep, mučilo je biologe još od formuliranja teorije evolucije putem prirodne selekcije. Darwin je u pokušaju da objasni beskorisnu raskoš diljem životinjskog svijeta, koju je bilo teško shvatiti kao rezultat prirodne selekcije za opstanak, razvio teoriju seksualne selekcije. Teori-

⁵ Igra pretvaranja, čije su epizode povezane fikcionalnim pripovijedanjem, sveprisutna je kod djece. Njezin izostanak kod djeteta „znak je neurološkog problema, odnosno jedan od ranih simptoma autizma” (Bloom 2010: 157).

⁶ Među filozofima koji inzistiraju na kontinuitetu između dječje igre pretvaranja i književnog stvaralaštva u odrasloj dobi ističu se Richard Wollheim, Kendall Walton, Gregory Currie i Peter Lamarque. Psiholozi koji dijele njihovo stajalište su, među ostalima, Lav Vigotski, Jerome Bruner, Paul Harris i Paul Bloom. Među književnim teoretičarima koji su, u kontekstu evolucionističkog i kognitivističkog pristupa književnom stvaralaštvu, blagonakloni prema ovoj ideji treba spomenuti Steina Haugoma Olsena, Lisu Zunshine i Patricka Colma Hogana.

⁷ Evolucija putem prirodne selekcije u suvremenom korištenju pojma obuhvaća prirodnu selekciju (za opstanak) i seksualnu selekciju. No Darwin je u svojim tekstovima konzistentno razlikovao prirodnu selekciju i seksualnu selekciju, odnosno nije se pojmom evolucije prirodnom selekcijom koristio u širem smislu – koji bi obuhvatio i seksualnu selekciju – već samo u užem smislu. Miller se u svojoj kapitalnoj knjizi *Razum i razmnožavanje* pojmovima koristi onako kako ih je koristio Darwin.

ja seksualne selekcije polazi od činjenice da se diljem životinjskog carstva mužjaci natječu za reprodukciju. To natjecanje nastupa u nasilnom i nenasilnom obliku: mužjaci s jedne strane moraju nasilno odvratiti druge mužjake od namjere da se pare sa ženkama te, s druge strane, sami moraju privući ženke i navesti ih na to da one među brojnim kandidatima baš njih odaberu za spolne partnere. Međusobna borba mužjaka objašnjava zašto su oni, općenito, veći od ženki te zašto razvijaju neka spolno specifična obilježja, poput rogova u jelena ili kljova u veprova, koje koriste u međusobnim sukobima za pristup ženkama. Spolno specifična obilježja mužjaka, neovisno o tome jesu li razvijena za borbu, za udvaranje ili su multifunkcionalna, vrlo često služe kao kriterij po kojemu ženke biraju partnere s kojima će stupiti u spolni odnos. Sklonosti ženskog spola takvim obilježjima tijekom dugo vremena mogu znatno utjecati na razvoj morfologije mužjaka i njihova ponašanja. Zašto (uglavnom) ženke biraju?

Teorija roditeljskog ulaganja, razvijena u okviru znatno šire teorije seksualne selekcije, dokazuje da će probirljiviji spol biti onaj koji u stvaranje i podizanje potomaka ulaže više vremena i energije, a to su obično ženke. Spol koji ulaže manje vremena i energije u stvaranje i podizanje potomaka, obično mužjaci, mora se natjecati za pristup ženkama. Ženke prilikom razmnožavanja plaćaju veliku osobnu cijenu u vidu resursa te im je u interesu da odaberu što boljeg partnera.⁸ Zbog toga razvijaju diskriminacijske kriterije prilikom odlučivanja s kojim će se mužjacima pariti. Ljudi, barem u kontekstu svoga evolucijskog razvoja, nisu bili pretjerano različiti od drugih životinja. Ta skica funkcioniranja seksualne selekcije, uz neke bitne specifičnosti koje će kasnije spomenuti, odnosi se i na našu vrstu.

Miller tvrdi da je mnoge specifično ljudske mentalne sposobnosti – poput jezika, umjetničkog stvaralaštva, moralnog rasuđivanja i djelovanja te kreativnosti – teško objasniti teorijom evolucije putem prirodne selekcije.^{9 10} Jezik se, po njegovu mišljenju, evolucijom razvio puno više nego što je bilo potrebno za osnovnu funkciju opstanka – sve vrste umjetničkog stvaralaštva iz pragmatično biološke perspektive izgledaju kao besmisleno traćenje energije, dok se moral čini beznačajnim u kontekstu svakodnevnog pronalaženja hrane i izbjegavanja predatora. Miller smatra da se „ne moramo pretvarati da je sve ono što je zanimljivo i ugodno u ljudskom ponašanju popratna pojava neke korisne sposobnosti za preživljavanje ili neke opće sposobnosti

⁸ Teoriju roditeljskog ulaganja formulirao je Robert Trivers u tekstu „Parental Investment and Sexual Selection”, koji je 1972. godine objavljen u časopisu *Biological Reviews*.

⁹ Miller tvrdi da, uz mnoge specifično ljudske mentalne sposobnosti, postoji vjerojatno stotinu ljudskih psiholoških adaptacija koje su evoluirale bez mnogo utjecaja spolnog izbora (Miller 2007: 370).

¹⁰ James Roney smatra da teorije ljudske mentalne evolucije koje se zasnivaju na selekciji za opstanak imaju puno veći potencijal nego što Miller tvrdi (Roney 2002). Slažemo se s tom opaskom.

za učenje” (Miller 2021: 2). No sve te zanimljive fenomene ipak je potrebno nekako objasniti. Miller smatra da nam Darwinova teorija prirodne selekcije dosad nije pretjerano pomogla u tome i da bismo fokus trebali prebaciti na njegovu teoriju seksualne selekcije. Millerovo proširenje Darwinove teorije seksualne selekcije počiva na zamisli po kojoj su se distinktivni aspekti ljudskog uma najvećim dijelom razvili kao rezultat spolnih izbora naših predaka.¹¹ Tri su opcije koje Miller razmatra kao objašnjenje mehanike tog razvoja. Evolucija specifično ljudskih mentalnih sposobnosti, smatra Miller, mogla je nastupiti zahvaljujući djelovanju jednog od triju različitih mehanizama – procesa bijega, usklađivanja obilježja jednog spola s osjetilnom pristranošću drugog spola i skupog signaliziranja.¹²

2.1. BIJEG

Proces bijega odnosi se na situaciju u kojoj neka karakteristika jednog spola – najčešće mužjaka – postaje sve izraženija tijekom generacija jer je suprotni spol percipira kao privlačnu. Uzmimo kao primjer paunove. Neke ženke unutar te vrste počele su zbog nespecificiranog razloga preferirati velik i urešen rep. Te paunice, koje su bile izbirljive i parile se s paunima velikih i urešenih repova, na svijet su donijele potomke. Njihovi sinovi imali su natprosječno velike i urešene repove zahvaljujući genima koje su naslijedili od očeva. Paunice koje nisu bile izbirljive prilikom parenja donijele su na svijet sinove čiji su repovi bili otprilike podjednako veliki i urešeni kao repovi njihovih očeva, ali takvi repovi više nisu bili prosječni već su postali ispodprosječni jer je prosječna veličina i urešenost repa u međuvremenu porasla. Geni za velike i urešene repove proširili su se populacijom paunova. Njihovo se širenje nastavilo jer sinovi s velikim i urešenim repovima nisu naslijedili samo očeve gene za veličinu i urešenost repa, već i gene za majčinu sklonost prema takvim repovima. Sinovi nisu morali izražavati tu inklinaciju u vlastitim izborima prilikom traženja partnerica za parenje, ali su je prenijeli na svoje kćeri. Budući da su ti sinovi s velikim i urešenim repovima bili spolno privlačni većem broju paunica od svojih konkurenata s manjim i neupadljivim repovima, oni su imali više potomaka od prosjeka. Dakle, ne samo više vlastitih sinova nego i više kćeri. U sljedećoj generaciji paunovi su imali prosječno još

¹¹ Winfried Menninghaus demonstrira da je Darwin, razvijajući ideju seksualne selekcije, razmišljao o porijeklu ljudske umjetnosti, no da je – za razliku od Millera – bio vrlo sumnjičav prema ideji da je „umjetnički uspjeh pravocrtno rezultira[o] većim brojem fizičkih potomaka” (Menninghaus 2019: 61).

¹² Miller smatra da dominacija jednog mehanizma ne isključuje prisutnost i djelovanje drugih dvaju mehanizama. Dapače, on smatra da je, kad se radi o evoluciji specifično ljudskih mentalnih sposobnosti, baš to i bio slučaj.

veće i urešenije repove, a paunice u prosjeku još veću sklonost prema takvim repovima. Tako se spolna sklonost prema velikom i urešenom repu genetički „prikvačila” na veliki i urešeni rep kao obilježje kojem je sklona. Proces bijega na račun prikvačenosti općenito funkcionira kao pozitivna povratna sprega koja određenu karakteristiku može vrlo brzo proširiti diljem neke vrste.

Problem s procesom bijega kao objašnjenjem je to što bijeg ne govori ništa o razlozima početne sklonosti jednog spola nekoj značajki. Sam po sebi bijeg ne objašnjava zašto bi u slučaju ljudske vrste žene prilikom odabira partnera favorizirale muškarce s višim stupnjem mentalnih sposobnosti – kao što predlaže Millerova teorija – a ne one koje te sposobnosti imaju u manjoj mjeri. Razumna početna pretpostavka trebala bi biti da su preferencije ženki svih vrsta donekle razložne, odnosno da njihove sklonosti nisu sasvim arbitrarne, a o tome nam bijeg ne može ništa reći. Teorija bijega ne može uvjerljivo objasniti razloge širenja određene karakteristike unutar populacije neke vrste. U najboljem slučaju ona nam može pomoći da u nekim slučajevima razumijemo mehanizam tog širenja.

2.2. OSJETILNA PRISTRANOST

Teorija osjetilne pristranosti, za razliku od teorije bijega, nudi mogući razlog zašto ženke prilikom odabira partnera preferiraju mužjake s nekom istaknutom karakteristikom. Vratimo se paunicama i paunovima. Paunice su možda već imale urođenu osjetljivost na određene vizualne obrasce poput kružnih oblika koji podsjećaju na oči. Za ptice takvi oblici često upućuju na potencijalne izvore hrane – kukce, bobice ili sjemenke – koji se ističu na nekoj pozadini. Vizualni sustav paunova kao vrste mogao se razviti tako da mu naročitu pozornost privlače kružni uzorci i jarke boje jer su ta obilježja upućivala na hranu.¹³ Kod nekih su se paunova u određenom trenutku pojavile genske mutacije koje su proizvodile uzorke na perju nalik očima i tako pobudile postojeću osjetilnu pristranost paunica. Ta se pristranost kod njih nije izvorno razvila u kontekstu udvaranja, kako bi one odabrale partnera, nego radi potrage za hranom, odnosno u svrhu opstanka. Paunice su na račun te slučajnosti paunove s obilježjima koja su iskorištavala njihovu osjetilnu pristranost doživljavale kao zanimljivije i privlačnije. Morfologija paunova tijekom evolucije možda se razvila na račun „obraćanja” osjetilnoj pristranosti paunica. Ako je to bio slučaj, onda su paunovi s upečatljivijim „očima” na perju imali više partnerica od konkurenata te su iza sebe

¹³ Naglašavamo da je ovo samo plauzibilna mogućnost mobilizirana radi ilustracije teorije osjetilne pristranosti, a ne potvrđeni rezultat znanstvenog istraživanja.

ostavili više potomaka: paunova s urešenijim repovima te paunica sklonih urešenim repovima. Tijekom mnogih generacija, neka povratna sprega – bijeg ili neki drugi sličan mehanizam – mogla je dovesti do razvoja sve većih repova s kružnim uzorcima kod mužjaka diljem te vrste. Tako razvijena pernata raskoš u 19. stoljeću privukla je Darwinovu pozornost i potaknula ga da formuliра prvu verziju teorije seksualne selekcije za razmnožavanje kao dopunu teoriji prirodne selekcije za opstanak.

Problem s teorijom osjetilne pristranosti postojanje je razlike između pobuđivanja nečije pozornosti i razloga te pobuđene pozornosti. To što neko obilježje pobuđuje pozornost ne znači da je razlog pobuđene pozornosti privlačnost tog obilježja ili, još manje vjerojatno, *seksualna* privlačnost njegova nositelja. Ne možemo neproblematično ustvrditi da će ženka neke vrste percipirati mužjaka te vrste kao privlačnoga spolnog partnera samo zato što neka njegova tjelesna obilježja podražuju njezin osjetilni sustav. Razumnija je pretpostavka da je ženkinu pozornost svrnuta na neku karakteristiku koja bi potencijalno mogla biti važna u kontekstu razmnožavanja. Evolucijske ukrase poput paunova repa možda ne bi trebalo sagledavati kao ženkin *bug* koji tek iskorištava njezinu osjetilnu pristranost. Možda se radi o mužjakovu *featureu* koji, iskorištavajući tu pristranost, ženki prenosi informaciju bitnu u kontekstu reprodukcije. Kakva je narav te informacije? S tim pitanjem konačno dolazimo do teorije pokazatelja sposobnosti kao skupih signala koju Miller preferira u odnosu na druge opcije.

2.3. POKAZATELJI SPOSOBNOSTI KAO SKUPI SIGNALI

Miller upućuje na činjenicu da karakteristike specifične za pojedini spol mogu funkcionirati kao pokazatelji sposobnosti. Radi se o tjelesnim značajkama ili specifičnim ponašanjima koje je teško proizvesti. Takve tjelesne značajke ili oblici ponašanja prisutni su u većoj mjeri samo kod iznimno sposobnih jedinki. Zahvaljujući ekskluzivnosti, takav tip karakteristika postaje signal koji unutar neke vrste oglašava sposobnost jedinke, odnosno njezino dobro gensko nasljeđe, drugim jedinkama suprotnog spola. Paunov rep mogao bi biti skupi signal. Raskošni rep žarkih boja mogao bi signalizirati da je paun, zahvaljujući dobrim genima, relativno otporan na štetne učinke potkožnih i crijevnih parazita te dovoljno snažan i brz da, unatoč teškom teretu ukrasa poput repa, pobjegne predatorima.

Paunov rep nije naročito korisno sredstvo ako kao cilj definiramo preživljavanje. Taj pokazatelj sposobnosti iz perspektive borbe za opstanak predstavlja hendikep, a ne prednost. Evolucijski biolozi Amotz Zahavi i Avishag Zahavi smatrali su da je upravo ta činjenica razlog njegova postojanja (1997). Obilježja poput paunova repa

jednostavno su preskupa da bi se njima kitile manje sposobne jedinke. One svoju energiju moraju trošiti na puko preživljavanje, a ne mogu je rasipati na skupe tjelesne ukrase ili ekstravagantna ponašanja u kontekstu neizvjesnog udvaranja. Zato pokazatelji sposobnosti funkcioniraju kao pouzdani signali kvalitete genskog naslijeđa jedinke koja je njihov nositelj. Prema teoriji skupog signaliziranja ta vidljiva svojstva, koja pouzdano upućuju na bitna nevidljiva svojstva organizma, korisna su ženama prilikom odabira mužjaka s kojim će se pariti. Potomci koje ženka dobije s mužjakom kojeg je odabrala na temelju pokazatelja sposobnosti kao skupih signala naslijedit će njegove kvalitetne gene te samim time imati bolje izgleda za opstanak. Time će njezino roditeljsko ulaganje retroaktivno biti opravdano. Pokazatelji sposobnosti beskorisni su iz perspektive prirodne selekcije te upravo iz tog razloga oni mogu biti korisni iz perspektive seksualne selekcije.

Millerov distinktivni doprinos teoriji seksualne selekcije sačinjava hipoteza da u slučaju ljudske vrste mentalne sposobnosti – jezik, umjetničko stvaralaštvo, moral i kreativnost – funkcioniraju kao pokazatelji sposobnosti. Njegova upotreba teorije seksualne selekcije zasniva se na ideji da su te specifično ljudske mentalne sposobnosti evoluirale *prvenstveno* u svrhu signaliziranja kvalitete gena neke jedinke. Millerovo rezoniranje lako je slijediti. Specifično ljudske mentalne sposobnosti vrlo su kompleksne. Njihova je složenost rezultat međudjelovanja mnoštva različitih gena. To znači da su te sposobnosti u velikoj mjeri podložne štetnom utjecaju mutacija gena koji čine njihovu podlogu. Samo će oni pojedinci čija genska podloga nije došla pod udar mutacija moći razviti te sposobnosti u značajnoj mjeri i pred suprotnim spolom demonstrirati njihovu virtuoznu upotrebu. U tom smislu mentalne bi sposobnosti – jezična virtuoznost, umjetnička darovitost, moralno rasuđivanje i djelovanje te kreativnost u rješavanju problema – trebale nalikovati na paunov rep.

No specifično ljudske mentalne sposobnosti na jedan važan način nisu nalik na paunov um. Velik i urešen rep imaju samo paunovi, dok ljudi oba spola imaju podjednake mentalne sposobnosti. Miller tu činjenicu objašnjava ponajviše time što je u slučaju ljudske vrste na djelu uzajamni izbor partnera: „Oba spola su izbirljiva kada traže dugoročne partnere. Oba spola se natječu za seksualni status, oba spola se trude pokazati svoju privlačnost i inteligenciju...” (Miller 2021: 78).

Miller smatra da je ključni biološki događaj koji je doveo do stvaranja niza novih oblika socijalnog ponašanja bilo to što je ovulacija naših pretkinja prestala biti zamjetljiva našim precima. Činjenica da kod žena više nije bilo jasnih znakova razdoblja plodnosti, odnosno skrivanje ovulacije, oslabilo je vezu pojedinih spolnih činova i reprodukcije. Naši preci nisu mogli računati da će jednokratnim seksualnim činom s našim pretkinjama u pravom trenutku dobiti potomke, s obzirom na to da više nisu

mogli prepoznati pravi trenutak. Tako su stvoreni uvjeti za stvaranje dugoročnih veza koje, u kontekstu primata, „podrazumijeva[ju] barem nekoliko mjeseci redovitih spolnih odnosa” (*ibid.*: 79–80). Takvo sparivanje unutar ljudske socijalne dinamike pretpostavlja preuzimanje mnogih obveza u partnerskom odnosu te se odluku o partneru nije donosilo olako. Zbog toga su, za razliku od situacije u velikom broju drugih vrsta, žene i muškarci počeli pomno birati. Prilikom uspostave dugoročnih veza muški i ženski partneri nisu samo birali, već su progresivno postajali sve izbirljiviji, i to na temelju istih kriterija. Prema Millerovoj hipotezi, oni su procjenjivali jedni druge ne samo na temelju fizičkih karakteristika već i na temelju mentalnih sposobnosti. Muškarci i žene postajali su jednako izbirljivi prilikom sklapanja dugotrajnih partnerstava, iz kojih se rađala većina djece, što znači da su oba spola prolazila kroz seksualnu selekciju. To pak podrazumijeva da su se i njihove udvaračke, odnosno mentalne sposobnosti, trebale razviti u jednakoj mjeri. Tome treba dodati da su se mentalne sposobnosti za udvaranje u velikoj mjeri poklapale s mentalnim sposobnostima za procjenu udvaranja na temelju koje se djelomično vršio spolni izbor. Bez inteligencije je, da tezu ilustriramo na najočitijem primjeru, teško prepoznati koliko je netko drugi inteligentan. To bi također dijelom objasnilo zašto oba spola imaju podjednake mentalne sposobnosti.

Miller smatra da je evolucija u jednom trenutku usmjerila ljude prema stvaranju dugoročnih monogamnih veza, no da sklonost prema kratkoročnim vezama ili jedno-kratnim odnosima s drugim partnerima nije nestala, već je i dalje činila dio evolucijskog nasljeđa vrste. Posljedica takvih seksualnih izleta mogla je biti trudnoća. Veće roditeljsko ulaganje žena u odnosu na muškarce činjenica je koja jamči da će žene uvijek biti izbirljivije prilikom izbora partnera u odnosu na muškarce te da će muškarci uvijek biti motiviraniji za pokazivanje svojih sposobnosti pred njima:

U evolucijskoj psihologiji postoji mnogo dokaza da su muškarci i žene fizički, emocionalno i mentalno adaptirani za kratkotrajne veze i preljubničke avanture. Različiti troškovi i koristi koje takve avanture nameću, odnosno donose, muškarcima i ženama objašnjavaju većinu spolnih razlika u ljudskoj psihologiji. Konkretno, jači poticaj koji muškarce tjera da privuku veći broj partnerica javnim oglašavanjem fizičke i mentalne sposobnosti objašnjava zašto su muškarci u tolikoj mjeri jače motivirani za takve nastupe. (*ibid.*: 156)

Millerov je zaključak, u najsazetijoj formulaciji, sljedeći: spolovi su u pogledu mentalnih sposobnosti podjednaki, no muškarci su, općenito, motiviraniji za njihovu demonstraciju od žena.

3. KRITIKA MILLEROVE HIPOTEZE

Smatramo da Millerova teorija o selekcijskim pritiscima u razvoju ljudskih mentalnih sposobnosti, uključujući pripovijedanje i pripovjedno stvaralaštvo, nije točna. Postoje dobri razlozi za sumnjičavost prema tezi da su se prepoznatljivo ljudske intelektualne značajke razvile putem seksualne selekcije kao pokazatelji sposobnosti. S jedne strane, ne postoje dovoljno dobri empirijski dokazi koji bi govorili u prilog Millerovoj hipotezi i njezinim implikacijama, a s druge strane, čini se da možemo pronaći pregršt pojava koje je opovrgavaju.

3.1. NEPOSTOJANJE DOKAZA ZA MILLEROVU HIPOTEZU

Pokazatelji sposobnosti mogu biti važni u kontekstu izbora partnera samo ako oni doista upućuju na neku kvalitetu koja je nasljediva te koja može biti prenesena potomcima. Velika mana Millerova korištenja teorije skupog signaliziranja leži u tome što on ne definira što to točno mentalne sposobnosti signaliziraju. Miller ponekad tvrdi da jezična virtuoznost, umjetničko stvaralaštvo, moralno rasuđivanje i kreativno rješavanje signaliziraju opću inteligenciju (*ibid.*: 87, 238, 295, 300, 312). Pretpostavimo, bez dovođenja u pitanje opravdanosti te teze na ovome mjestu, da je ona potpuno istinita.¹⁴ Millerov se argument doima cirkularnim zato što je – po njegovoj teoriji – sama opća inteligencija evoluirala kao pokazatelj sposobnosti (*ibid.*: 311): pokazatelji sposobnosti su se, dakle, razvili da bi upućivali na inteligenciju koja se razvila kao pokazatelj sposobnosti. U okviru svoje hipoteze Miller ne smije reći da se inteligencija razvila zato što je povećavala izgled našim precima da prežive. Ta je tvrdnja vjerojatno istinita, ali on to ne bi smio reći ako time implicira da je povećanje izgleda za opstanak porijeklo i izvorna svrha inteligencije. Ta je hipoteza o razlozima evolucije inteligencije zapravo konkurentna Millerovoj hipotezi. Miller smatra da se inteligencija razvila primarno kako bi jedinke jednog spola prilikom udvaranja mogle s pomoću nje signalizirati kvalitetu svojih gena jedinkama suprotnog spola. To su srž i distinktivno obilježje njegove hipoteze. Mentalna sposobnost i fleksibilnost koja se razvila u tu svrhu kasnije je, naravno, mogla poslužiti opstanku i brojnim drugim svrhama.

¹⁴ Tvrdnja vjerojatno nije istinita. Miller tvrdi da bi umjetničko stvaralaštvo, u svim svojim modalitetima, trebalo signalizirati ljudsku kognitivnu sposobnost. Neuroznanstvenik Annirudh Patel, nasuprot njemu, demonstrira da barem u slučaju glazbe to nije točno. Prema recentnim neuroznanstvenim istraživanjima, čovjekova opća intelektualna sposobnost ni na koji se način ne može povezati s njegovim sluhom (Patel 2008: 369; 387–395). Rezultate Patelovih istraživanja, u kontekstu kritike Millerove hipoteze, sažima i komentira Žunković (2023: 104–105.)

Ako se Miller želi obraniti od optužbe za cirkularnost, onda mora biti eksplicitan u pogledu toga da specifično ljudske mentalne sposobnosti u krajnjoj liniji upućuju na opću fizičku sposobnost, specifične nasljedive fizičke karakteristike koje tu sposobnost omogućuju i gene koji su u podlozi tih karakteristika. No Miller to ne čini.¹⁵ Prvi razlog za sumnjičavost prema njegovoj hipotezi je, dakle, izostanak empirijskih dokaza koji bi joj govorili u prilog.

3.2. POSTOJANJE DOKAZA PROTIV MILLEROVE HIPOTEZE

Pokazatelji sposobnosti kao skupi signali u životinjskom svijetu oblikuju se sukladno određenim tendencijama: razvijaju se u potpunosti tijekom spolnog sazrijevanja organizma, njihov razvoj slabije napreduje kod organizama koji su u lošem fizičkom stanju te, kao što smo vidjeli na primjeru paunova repa, oni ne pridonose povećavanju izgleda za opstanak organizma, već vrlo često te izgleda smanjuju. Ljudske mentalne sposobnosti koje Miller analizira – jezik, umjetničko stvaralaštvo, moralnost i kreativnost – ne uklapaju se u obrazac definiran ovim kriterijima. Razmotrimo svaki od kriterija zasebno.

3.2.1. POKAZATELJI SPOSOBNOSTI RAZVIJAJU SE U POTPUNOSTI NAKON SPOLNOG SAZRIJEVANJA ORGANIZMA

Mentalne sposobnosti koje Miller proglašava pokazateljima sposobnosti razvijaju se različitim tempom i, što je najvažnije, ne uvijek sukladno tempu koji bismo očekivali od pokazatelja sposobnosti. Uzmimo kao primjer jezik i pripovjedno stvaralaštvo.

Djeca usvajaju jezike znatno brže od odraslih ljudi. Ta sposobnost im je izuzetno korisna za usvajanje raznih drugih znanja i vještina te se čini da ona slabi s odrastanjem i približavanjem spolnoj zrelosti. Po načinu na koji se jezik razvija i njegovoj korisnosti u čovjekovoj ranoj dobi, on ne nalikuje na fizičke pokazatelje sposobnosti koje pronalazimo diljem životinjskog carstva. Pripovjedno stvaralaštvo korijene ima u djetinjstvu, a svoj zenit kao specifičan način korištenja jezika – za razliku od usvajanja jezika – doseže nakon spolnog sazrijevanja. No ne možemo reći da se taj vrhunac poklapa sa spolnom zrelošću jer se on čini neovisnim o njoj. Autorima pripovjednih tekstova zapravo treba puno vremena da se upoznaju s pripovjednom tradicijom u kojoj rade, da ovladaju pripovjednim tehnikama te da steknu potrebna životna iskustva kako bi mogli ispričati zanimljive priče. Ne možemo, dakle, nipošto sa sigurnošću

¹⁵ Miller navodi jednu studiju koja pokazuje da je inteligencija u dvadesetpostotnoj vezi sa simetrijom tijela koja je dokazani pokazatelj (fizičke) sposobnosti (Miller 2021: 311).

ustvrditi kako su jezik i pripovjedno stvaralaštvo mentalne značajke nalik na fizičke značajke, poput paunova repa, koje funkcioniraju kao pokazatelji sposobnosti.

3.2.2. POKAZATELJI SPOSOBNOSTI SLABIJ SE RAZVIJAJU U POJEDINACA ČIJE JE FIZIČKO STANJE LOŠE

Paun čiji geni nose puno mutacija ili onaj kojeg su napali paraziti, dakle jedinka koja je u lošem fizičkom stanju, neće imati velik i jarko obojen rep. No čovjekove mentalne sposobnosti ni po ovom kriteriju usporedbe nisu nalik na paunov rep. Razvoj se mozga kod djece u lošem fizičkom stanju ne žrtvuje u korist fizičkog razvoja. Naprotiv, postoje dokazi da se u slučajevima pretporođajne pothranjenosti u ljudskom organizmu aktivira niz kompenzacijskih fizioloških mehanizama koji žrtvuju opći razvoj kako bi se u uvjetima oskudice mozak mogao nastaviti razvijati (Giussani 2016: 1545–1556; Miller i dr. 2014: 5415–5438). Mozak nije, poput paunova repa, onaj dio organizma čiji se rast i razvoj prvi ograničava u nepovoljnim uvjetima.

Tezu o mentalnim sposobnostima kao pokazateljima sposobnosti dovodi u pitanje i mnoštvo anegdotalnih dokaza koji govore protiv nje. Povijest umjetnosti puna je genija koji su prema fizičkim mjerilima bili potpuno nesposobni. Prema Millerovoj hipotezi trebali bismo biti sumnjičavi, tvrdi Brian Boyd, zbog postojanja „slijepog Homera, kastriranog Farinellija, gluhog Beethovena, sifilitičnog Schuberta, maničnog Schumanna, epileptičnog Dostojevskog, neurotičnog Prousta i psihotične Woolf” (Boyd 2005: 158). James Roney na istom tragu tvrdi da „pokazatelji sposobnosti ne mogu biti opcionalni ako su oni pouzdani signali, stoga ove osobe ne bi smjele postojati kad bi visoka inteligencija bila indikator fizičke kvalitete” (Roney 2002).

Možemo zaključiti da opća inteligencija i specifični umjetnički talenti zasigurno nisu nalik na tradicionalne pokazatelje sposobnosti te da vjerojatno uopće nisu pokazatelji sposobnosti u biološkom smislu.

3.2.3. POKAZATELJI SPOSOBNOSTI OBIČNO NE PRIDONOSE POVEĆANJU IZGLEDA ZA OPSTANAK ORGANIZMA, VEĆ ONI TE IZGLEDE ČAK I SMANJUJU

Miller naglašava da pokazatelji sposobnosti ne povećavaju izgled pojedinih organizama da preživi, već da oni – zato što funkcioniraju po načelu hendikepa – te izgled čak i smanjuju. Paunov rep je velik, težak i nezgrapan te smanjuje njegove izgleda da pobjegne od predatora, premda očito ne u tolikoj mjeri da bi mu onemogućio opstanak do razdoblja razmnožavanja i prenošenja gena na potomstvo. Kreativnost, jezik i moralnost u tom pogledu nisu nalik na paunov rep. Kreativno rješavanje problema ko-

risno je pojedincu u perspektivi njegova opstanka. Jezik omogućuje ljudima usvajanje brojnih novih znanja i vještina koje im znatno podižu mogućnost opstanka. Moralnost je sposobnost koja osigurava suradnju međuovisnih pojedinaca tijekom njihova rada na postizanju zajedničkih ciljeva te tako značajno doprinosi izgledima svakog od njih za opstanak.¹⁶ Sve su te intelektualne sposobnosti danas korisne iz perspektive opstanka, te nije teško zamisliti da su evoluirale zato što su nekoć bile korisne, što se ne može reći za većinu fizičkih pokazatelja sposobnosti.

Na temelju primjene tih triju kriterija možemo zaključiti da ljudske intelektualne sposobnosti ne nalikuju na tradicionalne pokazatelje sposobnosti. Drugi razlog za sumnjičavost prema Millerovoj hipotezi su, dakle, pojave koje ju opovrgavaju ili barem čine upitnom.

4. KONCEPTUALNA MANJKAVOST I EMPIRIJSKA NEUTEMELJENOST MILLEROVE HIPOTEZE O RAZLOZIMA EVOLUCIJE PRIPOVJEDNOG STVARALAŠTVA

Miller tvrdi da se pripovjedno stvaralaštvo razvilo u kontekstu udvaranja radi privlačenja partnera. No, kako on s pravom primjećuje, to ne mora biti – te doista i nije – razlog zbog kojeg ljudi stvaraju pripovjedna djela. Ustvrditi suprotno značilo bi pomiješati evolucijsku funkciju i psihološku motivaciju. William James najbolje je izrazio razliku između ovih dvaju pojmova. Čovjek ne razmišlja o koristi dok jede:

On jede jer hrana ima dobar okus i to ga tjera da zatraži repete. Ako čovjeka upitate zašto želi jesti još hrane koja ima takav okus, on vam se neće diviti kao filozofu, već će vam se vjerojatno smijati onako kako se već smijemo budalama. (James 1950: 386)

Kad bi nas netko pitao zašto jedemo, rekli bismo da jedemo zato što smo gladni ili zato što hrana ima dobar okus. To je naša psihološka motivacija. Ne bismo rekli da jedemo zato što su nam potrebne hranjive tvari kako bismo opstali dovoljno dugo da se razmnožavamo ili prenesemo naše gene dalje. To je krajnja evolucijska funkcija.

¹⁶ Michael Tomasello pokušava dokazati da je ljudska kooperacija, odnosno njezina intenzifikacija, istovremeno dovela do razvoja novih oblika mišljenja karakterističnih samo za našu vrstu – pri čemu poseban naglasak stavlja na jezik kao kulturno postignuće – te do razvoja (pretpostavki) ljudske moralnosti.

Treba naglasiti da psihološka motivacija nije iluzija – odnosno skup motiva koje ljudi pogrešno pripisuju samima sebi, dok ih zapravo za djelovanje motivira nešto drugo – već stvarno postojeća psihološka dispozicija koja je oblikovana evolucijom. Ono što vrijedi za hranjenje trebalo bi vrijediti i za pripovijedanje. Miller tvrdi da ljudi stvaraju priče, kako činjenične tako i fiktionalne, zato što to uistinu žele:

Umjetnost ne mora imati veze sa seksom da bi poslužila svrsi privlačenja partnera (...). Kao što smo vidjeli na primjeru ptica vrtlarica, instinkt za ukrašavanje nastao kao rezultat seksualne selekcije ne mora imati motivacijsku ili emocionalnu vezu sa željom za parenjem koja je nastala kao rezultat seksualne selekcije. Onaj koji šepiranjem pokazuje što može ponuditi ne mora voditi računa o tome da lijepa predstava često vodi do uspješnog parenja. Evolucija to čini umjesto nas (Miller 2021: 228).

Pripovijedanje je ljudima najčešće cilj, a ne sredstvo za ostvarivanje nekoga drugog cilja. No ljudi koji su s iznimnim uspjehom slijedili taj cilj, barem prema Millerovoj hipotezi, imali su više partnerica i više potomaka koji su naslijedili sposobnosti i sklonosti svojih roditelja.¹⁷ Po Milleru je želja za pripovijedanjem ili motivacija za pripovijedanje tijekom evolucije ljudske vrste razvijena i rafinirana zahvaljujući seksualnoj selekciji kao jednoj varijanti evolucijskog procesa. Njegovu hipotezu, dakle, nije opravdano kritizirati kao redukcionističku. Ne možemo je diskreditirati time što ćemo s pravom ustvrditi da pripovjedači u pravilu ne pripovijedaju u svrhu vlastitoga seksualnog oglašavanja. No to ne znači da joj ne možemo uputiti mnoge druge prigovore. Predstaviti ćemo dvije glavne zamjerke Millerovoj hipotezi o svrsi razvoja pripovjednog stvaralaštva kod ljudi:

4.1. PREDVIĐANJA MILLEROVE HIPOTEZE NISU SUKLADNA ZBILJI

Millerova hipoteza tvrdi da se pripovijedanje razvilo u svrhu udvaranja te da će se, premda više ne služi jedino tome ni primarno tome, njime i dalje koristiti za tu svrhu. To u kontekstu naše vrste znači da bi spolno zreli muškarci trebali biti najmotiviraniji za pripovijedanje priča i samim time zastupljeniji kao pripovjedači. No ne trebamo

¹⁷ Miller ne prilaže nikakve podatke u vidu kvantitativnih istraživanja koja bi potvrdila njegovu hipotezu. Nju, koliko nam je poznato, još uvijek nitko nije testirao. No postoje dobri razlozi za sumnju u njezinu ispravnost. Naime, istraživanje provedeno na uzorku od 207 muških europskih skladatelja koji su živjeli u razdoblju od 14. do 20. stoljeća pokazalo je da su oni iza sebe ostavili znatno manje djece od europskog prosjeka (Fukui 2001). Problem s istraživanjem leži u tome što je ono, iz očiglednih razloga, moglo u obzir uzeti samo zakonitu djecu (Davies 2012: 2017).

provesti niz studija kako bismo ustvrdili da stvarnost proturječi Millerovim predviđanjima. Kao prvo, djeca su najmotiviraniji i najagilniji pripovjedači te recipijenti priča. Njihova strast za pripovijedanjem fikcionalnih priča, vrlo često u kontekstu igre pretvaranja, sasvim sigurno ne služi zavođenju ili udvaranju. Miller bi na našu primjebdu mogao odgovoriti da djeca možda počinju pripovijedati, no da pripovjedna sposobnost doseže vrhunac razvoja znatno kasnije, nakon spolnog sazrijevanja, te da su muškarci najmotiviraniji za njezino korištenje. Prvi je dio tvrdnje istinit, ali drugi je vrlo upitan.

Miller, kako smo već napomenuli, tvrdi da se muškarci i žene ne razlikuju po sposobnosti za pripovijedanje, već po motivaciji za upotrebu te sposobnosti. On tu tezu pokušava potvrditi pozivajući se na činjenicu da su tijekom većeg dijela povijesti književna djela stvarali uglavnom muškarci. No veća zastupljenost muškaraca kao pripovjednih stvaralaca tijekom povijesti ne mora imati nikakve veze s evolucijom psiholoških sposobnosti, motivacija i inklinacija. Socijalni uzrok poput patrijarhata puno je bolje objašnjenje za veći broj muškaraca kao profesionalnih pripovjedača od evolucijskog uzroka. Dva su razloga za to: sociološko objašnjenje s jedne strane objašnjava veći broj fenomena te, u usporedbi s evolucijskim objašnjenjem, generira bolje predikcije.

Sociološko objašnjenje predviđa da muškarci neće biti zastupljeniji samo u kontekstu pripovjednog stvaralaštva, već i u svim drugim aktivnostima pripadnim javnoj sferi. Dakle, ako se neko društvo konstituiralo kao patrijarhalno – te ograniči ženama pravo na izbor aktivnosti sukladan njihovim interesima – onda će muškarci dominirati u svim aktivnostima pripadnim javnoj sferi, a ne samo u pripovjednom stvaralaštvu. To je doista i bio slučaj. Evolucijsko objašnjenje izgleda loše kad ga usporedimo sa sociološkim objašnjenjem jer ono mora, kako bi objasnilo veću zastupljenost muškaraca, svaku aktivnost zasebno povezati sa seksualnom selekcijom što je krajnje neuvjerljivo. Pokažimo to na primjeru. Zastupnici evolucionističkog objašnjenja mogli bi, recimo, primijetiti da u našem društvu ima više liječnika nego liječnica. Potom bi, slijedeći logiku po kojoj su pristupili pripovjednom stvaralaštvu, mogli ustvrditi da su mlađi odrasli muškarci zbog udvaranja bili motiviraniji da češće postaju liječnici te predvidjeti da su oni uspješni među njima zato lakše dolazili do partnerica i imali više potomaka. Zaključak bi bio da zbog toga danas u populaciji, nakon mnogih generacija, ima puno više muškaraca od žena motiviranih za bavljenje medicinom te da zato u našem društvu ima više liječnika nego liječnica.¹⁸ Ta je teza neuvjerljiva

¹⁸ Miller bi mogao reći da su pripovjedno stvaralaštvo i medicina aktivnosti koje služe kao indikatori društvenog statusa, a da je visok društveni status privlačan suprotnom spolu. No ako to učini, onda će njegov argument biti cirkularan: ljudi koji su dobri pripovjedači privlačni su; pripovjedno je stvaralaštvo privlačno jer je indikator višega društvenog statusa; ljudi s višim društvenim statusom privlačni su; ljudi koji su dobri pripovjedači privlačni su jer je pripovjedno stvaralaštvo indikator privlačnosti.

otprilike onoliko koliko je neuvjerljivo ustvrditi da je veća motiviranost muškaraca za pripovjedno stvaralaštvo rezultirala činjenicom da je tijekom povijesti bilo više pripovjedača nego pripovjedačica i da su oni zbog toga za sobom ostavili više djela.

Predikcije sociološkog objašnjenja bolje su od predikcija evolucionističkog objašnjenja. Sociološko objašnjenje predviđa da će se sa slabljenjem patrijarhalnih normi povećavati broj žena u svim profesionalnim aktivnostima u kojima im je dotad bio ograničen pristup, uključujući pripovjedno stvaralaštvo. Evolucionističko objašnjenje predviđa da su žene inherentno manje motivirane za pripovjedno stvaralaštvo. Prema zastupnicima evolucionističkog objašnjenja, broj profesionalnih pripovjedačica ne bi se trebao izjednačiti s brojem pripovjedača, čak ni onda kada bi društvene barijere poput patrijarhalnih normi bile uklonjene. Kakvo je stanje u zbilji onkraj hipoteza? Žene su danas autorice više knjiga nego muškarci (Waldfogel 2023). U društvima koja patrijarhat prepoznaju kao problem, koja rade na suzbijanju rodne neravnopravnosti i koja otvaraju ženama prilike da slijede svoje interese ne nedostaje kvalitetnih, objavljivanih i nagrađivanih pripovjedačica, odnosno autorica fikcije. Muškarci i žene nisu samo jednako sposobni, već su i – koliko možemo procijeniti – otprilike jednako motivirani za pripovjedno stvaralaštvo. To je konzistentno s predviđanjima socioloških hipoteza, a protivno predviđanjima Millerove evolucionističke hipoteze.

4.2. MILLEROVA HIPOTEZA ISTOVREMENO OBJAŠNJAVA PREMALO TOGA I PREVIŠE TOGA

Millerova hipoteza o evolucijskom porijeklu pripovjednog stvaralaštva počiva na postuliranju veze između pripovjednog stvaralaštva i seksualnog oglašavanja. Da bi ta postavka bila opravdana, Miller bi morao dokazati da se pripovjedno stvaralaštvo pojavilo i razvilo kako bi oglasilo sposobnost pojedinca koji pripovijeda te dodatno demonstrirati da je pripovjedno stvaralaštvo učinkovitiji način oglašavanja sposobnosti pojedinca od raznih drugih praksi. No on podbacuje u oba ova zadatka.

Smatram da Miller ne uspijeva dokazati da se pripovijedanje razvilo u kontekstu udvaranja kako bi oglasilo sposobnost pripovjedača. Razlozima koje sam već naveo u drugom dijelu ovog teksta mogu pridodati još jedan. Često smo zainteresirani za pripovjedne tekstove u širem smislu – poput stripova, filmova ili televizijskih serija – kojima ne znamo autore te se taj podatak nikad i ne potrudimo saznati jer nas on pretjerano ili uopće ne zanima. To je rezultat činjenice da nas zanimaju priče, a ne (samo) njihovi autori. Dodajmo tome da često najviše zanimanja, pozornosti i divljenja u nama pobuđuju tekstovi autora koji su odavno umrli. Kad bi pripovjedno stvaralaštvo doista bilo razvijeno prvenstveno kao pokazatelj sposobnosti pripovjedača – kao što

Millerova teorija predviđa – tad bi naš interes za djela mrtvih klasika bio vrlo misteriozan i teško objašnjiv. Ako je književni tekst u krajnjoj liniji oglas njegova autora, onda je taj oglas u slučaju klasika istekao i ne bi nas trebao zanimati.¹⁹ No u našem zanimanju nema ništa misteriozno. Nas prvenstveno zanimaju priče, kao i način na koji su one ispriповijedane, a tek potom njihovi autori. O genuinom interesu ljudi za sam pripovjedni tekst u okviru zadanom ovakvim korištenjem teorije seksualne selekcije ne doznajemo ništa. Dakle, Millerova teorija objašnjava premalo toga.

Mnogo različitih vrsta ponašanja može biti iskorišteno u svrhu seksualnog natjecanja, no to ne znači da su se ta ponašanja razvila radi ispunjavanja te svrhe. Brian Boyd tvrdi

da se mužjaci mogu natjecati u bilo čemu, čak i oko toga tko može mokriti najdalje ili najjače podrignuti. S toliko potencijalnih načina da se pokažu na raspolaganju, muška sposobnost za natjecateljsko razmetanje ne može objasniti baš puno toga o biološki iznimnom ponašanju kao što je klesanje kipova ili sastavljanje epova. (Boyd 2010: 75)

Prema rezoniranju koje je Millera navelo na zaključak da je pripovijedanje razvijeno kao pokazatelj sposobnosti, mogli bismo ustvrditi da se bilo koji drevni tip aktivnosti koji zahtijeva vještinu – poput, recimo, kuhanja – izvorno razvio kao pokazatelj sposobnosti, odnosno kako bi poslužio kao diskriminacijski kriterij tijekom procesa udvaranja. Teza da smo kao vrsta počeli kuhati kako bismo se udvarali suprotnom spolu nije baš uvjerljiva. Vjerojatnije je da su naši preci počeli kuhati kako bi se, primjerice, riješili termolabilnih bakterija i parazita iz pokvarenog mesa ili radi nekoga drugog od niza zamislivih razloga. Na temelju istog rezoniranja možemo zaključiti da se vjerojatno ni pripovjedno stvaralaštvo nije razvilo radi seksualne selekcije. Millerova teorija na prvi pogled može objasniti previše toga, zbog čega riskira da u konačnici ne objasni ništa.

Moramo se na kraju još zapitati zašto bi evolucija razvila pripovjedno stvaralaštvo

¹⁹ Replika na ovu primjedbu bila bi da je u evolucijskom kontekstu priča bila neraskidivo povezana s pripovjedačem jer je usmeno pripovijedanje bilo jedini medij njezine transmisije. No naša mi se primjedba čini opravdanom. Miller, kako smo pokazali ranije, pristaje na ideju da je sa stajališta pripovjedača zanimanje za pripovijedanje priče cilj po sebi, a ne sredstvo za ostvarivanje nekoga drugog cilja. Tvrdimo da bi, zrcalno tome, on trebao pristati i na ideju da je priča sa stajališta slušatelja cilj po sebi, a ne sredstvo kojim se oni služe za ostvarenje nekoga drugog cilja, odnosno za procjenu pripovjedača kao partnera, suradnika ili prijatelja. Drugim riječima – Miller bi morao pristati na to da teorija treba objasniti ljudsko zanimanje za priče te bi trebao prestati imputirati ljudima (pretjeran) interes za pripovjedača (kazivača priče ili njezina autora).

za obavljanje funkcije koju već sasvim dobro obavljaju komparativno jednostavnije aktivnosti. Miller bi, kako primjećuje Stephen Davies,

vjerojatno morao smatrati da je umjetnost učinkovitiji oblik seksualnog oglašavanja od većine neumjetničkih ponašanja, uključujući demonstracije društvene kompetencije, inteligencije, šarma, sportskog umijeća, bogatstva, prestiža i statusa, kao i od očiglednih tjelesnih signala ljepote, plodnosti i zdravlja. (Davies 2012: 126)

No, kao i mnogi drugi aspekti Millerove teorije, to je u najboljem slučaju vrlo upitno, a u najgorem slučaju potpuno pogrešno.

5. ZAKLJUČAK

Pripovjedno stvaralaštvo jedna je od specifično ljudskih aktivnosti koje je teško objasniti u okviru evolucije putem prirodne selekcije za opstanak. Radi se o ponašanju koje izgleda beskorisno i rastrošno iz perspektive preživljavanja kao biološkog imperativa organizma. Geoffrey Miller je zbog toga evoluciju pripovjednog stvaralaštva, s posebnim naglaskom na fikcionalno pripovijedanje, pokušao objasniti u okviru seksualne selekcije za razmnožavanje. Prema toj hipotezi, pripovjedno stvaralaštvo razvilo se zato što je pojedincima donosilo prednost u kontekstu udvaranja te je time poboljšavalo njihove izgleda za razmnožavanje koje, u okviru darvinističke paradigme, predstavlja drugi biološki imperativ organizma.

Miller virtuožnu upotrebu pripovjedne sposobnosti smatra pokazateljem sposobnosti koji funkcionira kao skupi signal. Pripovjedna sposobnost mentalna je značajka čije funkcioniranje ovisi o velikom broju gena, što znači da je jedinka sposobna za virtuožno pripovijedanje neopterećena štetnim mutacijama gena koje bi, u slučaju razmnožavanja, ona prenijela na potomstvo. Skupoća pripovjedne sposobnosti kao signala ogleda se u tome što, prema pretpostavci, jedinke čija genska podloga nosi previše mutacija ne mogu razviti pripovjednu sposobnost u znatnoj mjeri, odnosno ne mogu postati dobri stvaratelji priča ili njihovi kazivači. Prema Milleru, pripovjedna sposobnost funkcionirala je kao jedan od diskriminacijskih kriterija tijekom procesa udvaranja te su dobri pripovjedači i pripovjedačice, zahvaljujući svojoj sposobnosti, bili u prednosti nad svojim konkurentima. Time je ona postala značajka koju je seksualna selekcija odabrala, razvijala i rafinirala. Millerovu hipotezu kritizirali smo kako zbog manjka dokaza koji bi joj govorili u prilog, tako i, još i više, zbog postojanja

cijelog niza pojava koje je opovrgavaju. Primarna funkcija priča vjerojatno nije bila da služe kao oglasi kvaliteta svojih stvaratelja. Pripovjedno stvaralaštvo aktivnost je koja može biti iskorištena u svrhu seksualnog natjecanja – kao i mnogi drugi tipovi ponašanja – no Miller ne predstavlja dovoljno dobre razloge za vjerovanje da je ona evoluirala u tu svrhu.

LITERATURA

- BLOOM, Paul. 2010. *How Pleasure Works: The New Science of Why We Like What We Like*. London i New York: W. W. Norton & Company.
- BOYD, Brian. 2005. „Evolutionary Theories of Art”. *The Literary Animal: Evolution and the Nature of Narrative*. Ur. Jonathan Gottschall i David Sloan Wilson. Evanston: Northwestern University Press: 147–176.
- BOYD, Brian. 2010. *On the Origin of Stories: Evolution, Cognition and Fiction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- DAVIES, Stephen. 2012. *The Artful Species: Aesthetics, Art, and Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- FUKUI, Hajime. 2001. „Is Music the Peacock’s Tail?”. *Human Behavior and Evolution Society Conference*, London.
- GIUSSANI, Dino. 2016. „The Fetal Brain Sparing Response to Hypoxia: Physiological Mechanisms”. *The Journal of Physiology* 594 (6): 1545–1556.
- JAMES, William. 1950. *The Principles of Psychology*. New York: Dover.
- JERIC, Ante. 2025. „Fikcija i imaginacija”. *Književna smotra* 215 (1): 79–101.
- MENNINGHAUS, Winfried. 2019. *Aesthetics after Darwin: the Multiple Origins and Functions of the Arts*. Brighton, MA: Academic Studies Press.
- MILLER, Geoffrey. 2007. „Mating Intelligence: Frequently Asked Questions”. *Mating Intelligence: Sex Relationships, and the Mind’s Reproductive System*. Ur. Glen Geher i Geoffrey Miller. Mahwah, NJ: Erlbaum: 367–393.
- MILLER, Geoffrey. 2021. *Razum i razmnožavanje: kako je izbor partnera oblikovao evoluciju ljudske naravi*. Zagreb: In.Tri.
- MILLER, Suzanne L., Petra S. HUPPI i Carina MALLARD. 2014. „The Consequences of Fetal Growth Restriction on Brain Structure and Neurodevelopmental Outcome”. *The Journal of Physiology* 592 (24): 5415–5438.
- PATEL, Annirudh. 2008. *Music, Language, and the Brain*. Oxford: Oxford University Press.
- RONEY, James R. 2002. „Likeable but Unlikely, a Review of the *Mating Mind* by Geoffrey Miller”. *Psychology* 13 (10): 1–5.
- WALDFOGEL, Joel. 2023. „The Welfare Effect of Gender-Inclusive Intellectual Property Creation: Evidence from Books”. *National Bureau of Economic Research (NBER)*. URL: <https://www.nber.org/papers/w30987> (15. 10. 2025.)
- ZAHAVI, Amotz i Avishag ZAHAVI. 1997. *The Handicap Principle: A Missing Piece of Darwin’s Puzzle*. Oxford: Oxford University Press.
- ŽUNKOVIČ, Igor. 2023. *Evolucija i književnost: književni darvinizam u procjepu znanosti o književnosti*. Zagreb: Ksenija Premur (vlastita naklada), Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

SEDUCTIVE STORYTELLING: GEOFFREY MILLER'S HYPOTHESIS ON THE ROLE OF SEXUAL SELECTION IN THE EVOLUTION OF NARRATIVE CREATIVITY

ANTE JERIĆ

ABSTRACT

In this paper, I present and criticise Geoffrey Miller's hypothesis concerning the decisive role of sexual selection in the evolution of narrative creativity. The paper is structured in three parts. In the first part, I present the theory of sexual selection and outline the reasons why Miller applies it beyond its original biological domain. I examine Darwin's distinction between natural and sexual selection in more detail, showing how Miller reinterprets the latter as a process that shapes not only physical but also some mental characteristics of organisms. According to Miller, specifically human mental traits – such as language, artistic creation, morality, and creativity – evolved in the context of courtship as fitness indicators on the basis of which members of both sexes chose their partners for reproduction. In the second part, I show that these traits do not meet the criteria by which fitness indicators are usually recognised. Such indicators should develop fully only after sexual maturity, should be less developed in individuals whose general physical condition is poor, and, generally speaking, should not primarily contribute to the organism's chances of survival but might even reduce them. None of these conditions, however, can be said to apply to the mental abilities that Miller considers. In the third part, I critically reexamine and reject Miller's claim that narrative creativity evolved for the purpose of courtship. Narrative creation is an activity that can be used for sexual competition – just like many other types of behaviour – but Miller does not provide sufficiently strong reasons to believe that it evolved specifically for that purpose.

KEYWORDS:

costly signals, fitness indicators, Geoffrey Miller, literary Darwinism, sexual selection